

Recenze

Eduard Lukáč: Reformné pedagogické hnutie v ČSR – zdroj inšpirácií pre súčasnú školu

Prešov: Metodické centrum, 2000. 80 s.

Vedle tradiční bašty slovenské pedagogické historiografie na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě se začíná objevovat druhé slovenské centrum na Univerzitě P. J. Šafárika v Prešově. Již několik let se na seminářích a konferencích objevuje a v odborných časopisech začíná publikovat dr. Eduard Lukáč, Ph. D., žák profesora Andreje Čumy. Mladý historik školství a pedagogiky proniká do širšího odborného povědomí zájmem o téma ohlasů a vlastní pedagogické tvořivosti českých a slovenských učitelů pod vlivem reformně pedagogického hnutí 19. a 20. století. Tomuto tématu věnoval E. Lukáč svoji dizertační práci, v níž se soustředil zejména na prezentaci výsledků vlastních bádání v rámci „znovuobjevování“ osobnosti českého učitele V. Stuchlíka, působícího v období první republiky v Prešově. Po úspěšné obhajobě na jaře 2000 vybral nejzajímavější části, doplnil je přehledovými kapitolami z reformně pedagogických aktivit vybraných českých a slovenských učitelů a škol a vznikla velmi zajímavá publikace, která odkrývá pohled na další ze zemí, jež na dosud známé reformně pedagogické mapě Evropy nebyla nijak hustě popsána a informace o reformně pedagogických aktivitách na Slovensku byly většině lidí zcela neznámým jevem.

Rozsahem nevelká, ale obsahově překypující věcnými informacemi a hodnoceními autora, je nová publikace E. Lukáče. O několik měsíců dříve byla na Slovensku vydána kniha renomovaného autora prof. Mirona Zeliny s názvem „Alternativné školstvo“ (Bratislava, IRIS 2000). Připomínám ji proto, že lze vidět v Lukáčově publikaci významný a zcela konkrétní doplněk Zelinovy knihy o domácích kořenech řady teorií, proudů, metod a hnutí, o nichž M. Zelina velmi zasvěceně hovoří. Na Slovensku byly informace o domácích tradicích a kořenech pokusného a reformně pedagogického školství roztroušeny v drobných konferenčních nebo časopiseckých příspěvcích. Zásluhou Lukáčovou je, že velmi pečlivě analyzoval dosavadní literaturu a doplnil ji archivním studiem, což mu umožnilo přijít do diskuse s řadou nových pohledů, podložených faktickými údaji.

Lukáčova práce je rozdělena do osmi zásadních částí nestejného rozsahu a významu. První část autor věnuje průkopníkům české reformní pedagogiky (jde o individuálně působící učitele-pokusníky z 20. let minulého století), v dalších dvou částech pak zhodnocení koncepce V. Příhody, O. Chlupa a J. Uhra. Zbylé dvě třetiny práce jsou věnovány velmi zajímavým a pro českého čtenáře novým pohledům na reformní pedagogické hnutí na Slovensku. Autor provádí čtenáře několika školami v západní části Slovenska, na nichž učili absolventi trnavského učitelského ústavu, který se stal ohniskem zájmů o nové metody a formy práce ve školách. Dru-

hým centrem bylo podle autora severovýchodní Slovensko s městy Prešov a Košice. Prešovské aktivity jsou dokumentovány na rozboru názorů a práce V. Stuchlíka a jeho organizace Obec pre racionálnu výchovu. V poslední části autor popisuje reformně pedagogické aktivity na řadě škol v Košicích a okolí. V závěru věnuje autor přehledovou kapitolu osudům reformně pedagogické činnosti v poválečném Československu, které dovádí až do roku 1967, kdy byla uspořádána v pražském Pedagogickém muzeu rozsáhlá výstava o pokusných reformních školách v Československu.

Publikace je doplněna rozsáhlou bibliografií a lze ji doporučit jako vhodný studijní text pro studenty učitelství nebo oboru pedagogika, dále pro širší pedagogickou veřejnost a každého, komu není cizí jeho vlastní, byť polozapomenutá minulost.

Karel Rýdl

Andreas Pehnke: Ich gehöre in die Partei des Kindes!

Der Chemnitzer Sozial- und Reformpädagoge Fritz Müller (1887 až 1968): *In Diktaturen ausgegrenzt – in Demokratien vergessen und wiederentdeckt*. Beucha: Sax-Verlag, 2000, 151 s.

Německé publikace věnované reformně pedagogickému hnutí a jejím jednotlivým představitelům (zejména německým) patří k nejčtenějším na světě. Souvisí to nejen se snahou německých historiků, a mezi nimi historiků pedagogiky a školství, vyrovnat se s dědictvím první poloviny 20. století a ukázat i na pozitivní rysy charakteru německého národa, ale také s aktuálními požadavky společenského vývoje, který klade na školství stále vyšší nároky, jejichž řešení je dodnes do značné míry inspirováno zkušenostmi z výchovné a vzdělávací praxe reformních a pokusných škol období tzv. výmarské republiky.

V posledních letech se v zahraniční produkci objevilo několik prací, v nichž se autoři snažili konkretizovat obecné tendence reformně pedagogického vývoje publikované v zásadních kompendiích H. Röhrsem, J. Oelkersem nebo K. Plakem. Tyto obecněji koncipované monografie jsou doplňovány publikacemi o jednotlivých představitelích reformně pedagogického hnutí. Z poslední doby mezi ně patří zejména práce G. Raddeho o F. Karsenovi (1973), dvoudílná monografie o berlínské pokusné škole (1993), materiálově obsáhlá práce B. Posteho o reformních školách v Sasku (1993) a také skvělá publikace M. Näfa o P. Geheebovi (1998). Zejména Sasko bylo vedle Durynska skutečným rájem německých pokusníků a školských reformátorů. Vynikajícím znalcem celé problematiky saské reformní pedagogiky je v současné době Andreas Pehnke, profesor dějin školství na univerzitě v Greifswaldu. Pro recenzovanou monografii o učiteli Müllerovi byl velmi dobře připraven předchozím vydáním rozsáhlé analytické monografie s názvem „Sächsische Reformpädagogik. Traditionen und Perspektiven“ (Lipsko 1998), v níž představil Müllerovu pokusnou školu v Chemnitz v rozsáhlejší kapitole.

V recenzované publikaci Pehnke zúročil vlastní rozsáhlá bádání v archivu v Chemnitz, kde objevil celou Müllerovu pozůstalost, včetně žákovských prací, sešitů a vlastních Müllerových deníkových poznámek. Díky jejich studiu mohl Pehnke mnohem přesněji a houběji vykreslit obraz zaníceného venkovského učitele F. Müllera, plně oddaného reformně pedagogických idejí, které po celou dobu vlastní praxe uplatňoval v různých formách a metodách práce s dětmi. Pro českého čtenáře bude jistě zajímavé, že Müller organizoval každoročně na tehdejší dobu velmi dlouhé školní výlety a jeden z nich směřoval také do krušnohorského pohraničí s Československou republikou. Výsledkem je řada žákovských kreseb a popisů z okolí Vejprt.

Velkou část knihy věnoval A. Pehnke Müllerovu zápasu za udržení sociálně demokratické republiky ve 30. letech a jeho osudům za nacistické vlády v Německu. Velmi zajímavé a pro české učitele, kteří pamatují dobu těsně poválečnou (konec 40. a začátek 50. let), jistě i emočně velmi blízce, vykreslil Pehnke Müllerovy osudy po návratu do školských služeb, kdy věnoval pozornost zejména osiřelým nebo odloženým dětem v dětských domovech. Bylo příznačné pro tehdejší dobu i v Německu, že znovuotevření „své“ pokusné Humboldtovy školy v Chemnitz (již s dětským domovem a mateřskou školou) vzhledem k politické angažovanosti, která byla hodnocena jako sice demokratická, ale nemarxistická, se Müller nemohl osobně zúčastnit. Pročítáme-li osudy některých českých předválečných reformátorů na konci 40. let, vidíme velmi blízké paralely.

Poslední kapitolu tvoří výběr z korespondence již důchodce Müllera s jedním ze svých žáků.

Publikace je doplněna řadou dokumentačně velmi cenných fotografií z činnosti pokusné školy v Chemnitz a z Müllerova života, text je doprovázen bohatým poznámkovým aparátem a katalogem Müllerovy pozůstalosti. Přehledná bibliografie použité literatury je jasnou samozřejmostí.

Pehnkeho knihu lze vřele doporučit nejen úzkému okruhu specialistů, ale i studentům a širšímu okruhu učitelů. Kniha je psána velmi čtivým a dobře plynoucím jazykem bez zbytečných obtížných větných konstrukcí. Mnozí učitelé v ní najdou odraz své vlastní současné činnosti, mnozí i potřebnou inspiraci a motivaci k další pedagogické práci.

Karel Rýdl

Kirbyová, A. Nešikovné dítě. Dyspraxie a další poruchy učení.

Praha: Portál, 2000. 1. vydání, 206 s. ISBN 80-7178-424-9

Dyspraxie je označení, se kterým se dnes setkáváme stále častěji. Nicméně mnohým se vybaví v této souvislosti především daleko používanější pojmy jako dyslexie a podobně.

Dyspraxie je pojmenováním stavu, kterým trpí některé neohranané děti. Autorka uvádí, že postihuje až každého dvanáctého člověka v populaci, a to jak děti, tak dospělé. Chlapci trpí těmito koordinačními problémy nejméně třikrát častěji.

Autorka je britskou dětskou lékařkou a ředitelkou Střediska pro pomoc dětem

s poruchami koordinace. Její odborná kompetence je navíc posílena i zkušeností s vlastním synem, který trpí dyspraxií. Tato okolnost se odráží v jejím chápatém postoji k dětem a k jejich rodičům.

Jak se projevuje jedinec s touto poruchou? Má například problémy s chytáním míče, má špatný, neúhledný rukopis, má problémy ve výtvarné výchově, pracovním vyučování, v tělesné výchově. Problémy přetrvávají často i do dospělého věku, kdy se objevují problémy v komunikaci, celková neobratnost v sociálním styku, ale i problémy při řízení auta, při vykonávání běžných domácích prací. Jednoduše řečeno jsou tito lidé nápadně nešikovní.

Je důležité připomenout, že dítě s dyspraxií bývá často normálně, nebo dokonce nadprůměrně inteligentní a s náležitou pomocí a podporou může těchto svých předpokladů plně využít. Především učitelé těchto dětí by měli pamatovat na to, že dyspraxie je specifickou poruchou učení.

Autorka se snaží v knize o praktický přístup k problému dyspraxie a nabízí, což je velkým kladem, poměrně jednoduché rady a doporučení. Jednoduché ovšem v tom smyslu, že mnohé z nich lze začít aplikovat téměř okamžitě. Podstatou pomoci dětem s poruchou je nutnost přizpůsobit učení potřebám dítěte a učitel se má pokusit najít učební styl, který bude dítěti nejvíce vyhovovat. Dítě s dyspraxií musíme stále vnímat jako dítě se specifickými potřebami.

Celá kniha je přehledně rozčleněna do kapitol, ve kterých je rozebrán problém dyspraxie vždy z určitého jiného pohledu. Například v první kapitole najdeme informace o rodině dítěte s poruchou, autorka se zaměřila na pocity rodičů, sourozenců. Z hlediska prevence možných problémů ve škole je zajímavá kapitola o dítěti s poruchou v předškolním věku. Dále se dozvíme o hrách, které mohou pomáhat dětem s poruchou. Konkrétní, praktické rady najdeme v části o běžných denních činnostech, kde se píše o jídle, oblékání, toaletě, tedy o oblastech, ve kterých se děti s dyspraxií často potýkají s nemalými problémy.

Další kapitoly jsou zaměřena na dítě ve školním prostředí. Jsou rozebrány problémy, které mívá dítě v tělesné výchově a při sportovních aktivitách, ale i při práci s nůžkami apod. Neklid, který často doprovází motorické problémy dětí, je námětem další kapitoly. Dále autorka píše o možných nesnázích, kterým musí děti čelit na prvním a na druhém stupni základní školy. Zajímavá a důležitá je i kapitola o šikaně. Je totiž nutné si uvědomit, že neobratné, nešikovné děti se často stávají obětmi šikanování. Tito jedinci jsou jednoduše řečeno rizikovou skupinou. Šikana je ovšem patologický jev, který oběť často poznamená na celý život. Proto je lépe problému předcházet, než ho později napravovat. V praxi to znamená všimnout si dětí, které jsou nešikovné, jestli se nedostávají na okraj školní třídy, zda mají kamarády, zda nemají častější absence, protože se bojí chodit do školy.

Zajímavé podměty přináší část o mimoškolních aktivitách dětí. Zde najdeme přehled doporučených aktivit, které jsou pro děti s dyspraxií zvláště vhodné (jízda na koni, vaření, jóga, plavání, fotografování, keramika apod.).

Zvláštní pozornost je věnována období dospívání, jako svébytnému období v životě člověka, kdy se musí vyrovnávat s mnoha novými situacemi. Děti s motorickými problémy to mají i v této etapě života komplikovanější a těžší.

Autorka správně neopomenula připojit i kapitolu o dospělosti, protože mnoho jedinců si příznaky poruchy přenáší i dále do života. Jsou zmíněny slabé, ale i silné stránky, na kterých může člověk stavět a které se mohou stát i jeho přednostmi, například při ucházení se o zaměstnání.

Poslední kapitoly jsou věnovány problematice příčin dyspraxie a diagnostice poruchy. Pozornost si jistě zaslouží část o diferenciální diagnostice, kdy se poukazuje na možné podobnosti s autismem, poruchou pozornosti a hyperaktivitou (ADHD), dyslexií, dyskalkulií apod.

Pomůckou při četbě knihy je pojmový slovníček uvedený na konci knihy.

Předností knihy je, že problém pouze nepopisuje, ale snaží se ukázat, co můžeme pro dítě udělat, jak mu můžeme pomoci. Autorka píše srozumitelně, čtivě. Text příjemně osvěží i krátké příběhy dětí, které trpí poruchou koordinace. Vhodně jsou připojeny i poznámky redakce v textu, které přináší informace o problematice dyspraxie typické pro naši republiku. Připojen je i nástin situace v České republice (instituce, kam je možné se obrátit a podobně) a literatura v češtině, po které mohou zájemci o rozšíření znalostí sáhnout.

Knihy je určena rodičům, psychologům, speciálním pedagogům, vychovatelům, pediatrům, studentům učitelských oborů, psychologie, pedagogiky.

Dita Janderková

Komeniologie – vědní obor?

V čísle 63–64 uherskobrodského periodika *Studia comeniana et historica* (XXX, 2000) M. Bečková, významná znalkyně díla Komenského, promýšlí postavení tohoto díla v dnešní vědě. Jde o 22. mezinárodní komeniologické kolokvium ve dnech 7. až 8. října 1999. Pojetí úzce chápané, pojetí bezbřehé? Co J. Kvačala, J. Hendrich, J. Brambora, A. Škarka, J. Polišínský, J. Patočka, D. Čapková a jiní?

Hledisko historické, filozofické, pedagogické, literárně historické, filologické? Co je tedy komeniologie: vědní obor, pomezí věda, společenskovědní obor interdisciplinárního charakteru, samostatná vědecká disciplína, badatelský obor, směr bádání? Autorka se přiklání k označení obor, směr bádání. Naše pojetí má na zřeteli vývoj filozofie a pedagogiky jako základů komeniologie, případně filozofické a pedagogické komeniologie. Svědectvím složitosti takto kladených otázek je sborník Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích *Poselství Komenského člověku a světu* (za redakce M. Somra, 2000, 372 stran) a nejnověji sborník Univerzity Komenského v Bratislavě *De rerum Humanarum emendatione consultatio o catholica* (Bratislava 2001 za redakce J. Pšenáka a Z. Bugáňové, 275 stran).

Zatímco českobudějovický sborník má ráz převážně pedagogický (didaktický se sklonek k teoriím vyučování, metodikám), sborník bratislavský je rozdělen na část filozofickou a ontologickou a část pedagogickou s příspěvky většinou metodologickými a komparativními.

V českobudějovickém sborníku je odborně nejvýše sdělení F. Hofmanna, emeritního profesora v bývalé východoněmecké části Německa, *Bausteine zu einem*

Psychogramm Comenius (cesta k syntetizujícímu životopisu). Dále jde o referát plzeňského J. Kumpéry o cestě Komenského k míru a toleranci.

Bratislavský sborník je uveden statí D. Čapkové o Obecné poradě a principech univerzální nápravy všech, všeho, veskrze, jež je zatím vrcholným pojetím obecné části díla Komenského. I. Kišš, profesor evangelické teologické fakulty UK, nastupuje podobnou cestu s referátem o zvláštnostech Komenského teologie jako zdroje všenápravných snah. Poprvé od r. 1945 se tu dostává do popředí hledisko teologické (doplněné sdělením J. Smolíka jako mluvčího českobratrské evangelické fakulty UK a Z. Kučery jako mluvčího fakulty československé církve husitské při UK).

V části pedagogické bratislavského sborníku vystupuje do popředí studie záhřebského vědce A. Vukasoviče o milnících díla Komenského pro třetí milénium a studie J. Pšenáka o tzv. panpedagogických paradigmatech.

Brána k dalšímu zpřesnění otázky M. Bečkové i statí, obsažených v obou sbornících, je otevřená. Upozorňujeme na její závažnost i při příležitosti smrti J. Polišínského, jehož příspěvek o českých komeniánských tradicích je částí bratislavského kolokvia.

Josef Cach

Co mne zaujalo

Jde o poznámky ke vztahu sociologie a pedagogiky, jež jdou do třicátých let minulého století a týkají se především Masarykovy univerzity v Brně a její Filozofické fakulty. Tam v blízkosti prof. O. Chlupa a I. A. Bláhy vznikla mezioborová vědecká škola, vyznačující se vysokoškolskou učebnicí Pedagogika O. Chlupa z r. 1933 a řadou publikací I. A. Bláhy, v nichž byly hodnoceny diskuse o předmětu obou věd a jejich souvislostech.

Proto mne mimořádně zaujímá článek J. Kellera v Lidových novinách ze dne 2. února 2002, v němž je oznamováno úmrtí P. Bourdieua, vedoucí postavy francouzské sociologie a analytika kultury a vzdělanosti. Jde o nové mapování vztahů sociologie a pedagogiky v časovém rozměru sedmdesáti let. Článek J. Kellera si všímá především čtyř oblastí celoživotního díla P. Bourdieua.

První z nich se týká teorie kulturního a sociálního kapitálu a navazuje na stať H. Merkenze (Freie Universität Berlin). Se sociokulturním kapitálem jde mládež ze školních lavic do víru života a jeho proměn. Bourdieu z tohoto aspektu je kritikem stavu demokratizace školství, jež „funguje“ jen formálně a je neustále nástrojem selekce.

Druhá poznámka se týká kritiky televize, jež „vyrábí“ televizní rychlomyslitele, chrlící ze sebe nové a nové banality. Takto jako vědec svého druhu proniká za oficiální fasádu společnosti. Konečně jde o tohoto vědce jako člena řetězu významných postav a namnoze světové vědy, upozorňujících na „kulturu v nebezpečí“ (kultura jako druh zboží v globalizovaném světě).

Statí, jako je stať J. Kellera, je stále málo.

Josef Cach

Studia paedagogica U5–6. Brno, MU 2001

Již počtvrté vychází v samostatné řadě Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity U5–6 „Studia paedagogica“, přinášející výsledky z let 2000 a 2001. Odrážení vědeckou orientaci Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a jeho domácích i zahraničních spolupracovníků. Těžiště sborníku tvoří monotematický blok věnovaný pedagogickému managementu, k němuž se přimyká zpráva o kanadském kongresu o efektivitě a zdokonalování škol. Druhou část tvoří tři tematické studie členů ústavu, sborník pak uzavírá výběr z nejlepších studentských prací a dva medailony jubilantů.

Školský management patří k profilovým výzkumným tématům ústavu, který v tomto směru realizuje jak grantové projekty, tak i specializované studium. Zvláště je třeba docenit internacionální dimenzi, s jakou ústav k řešení přistupuje. První příspěvek nese název „Učitelem řízené zdokonalování školy: agilita, strategie a individuální vedení“ a jeho autorem je David Frost z cambridgeské univerzity. Vedoucí ústavu doc. Milan Pol spolu s emeritním profesorem amsterdamské univerzity Ernstem Marxem přinášejí příspěvek „K projektové práci ve školách (s důrazem na potenciál projektů pro rozvoj školy)“. Steinum Helga Larussdóttir z islandské univerzity v Reykjavíku ve studii „Sebehodnocení škol: nový prvek v islandském školství“ pojednává o školním sebehodnocení založeném na srovnání situace na Islandu a ve Velké Británii. Poměry u jižních sousedů přibližuje stať Joachima Keppelmüllera z Pedagogického institutu v Linci „Rozvoj školy – rakouská perspektiva“. O roli žen na poli školního managementu referuje členka ústavu Kateřina Emmerová v příspěvku „Diskuse nad problematikou žen ve školním managementu“.

Ve druhém bloku jsou začleněny tři studie pracovníků ústavu: „Výzkum problematiky sociální opory poskytované sociální skupinou jedinci v adolescentním věku“ (Petr Novotný), „Obsahová analýza učebnice jako didaktického a historického textu“ (Lenka Hloušková) a „Otokar Chlup – zakladatel Pedagogického semináře na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity“ (Jiří Zounek). Záslužným počinem redakce je zařazení pěti stručných příspěvků z práce studentů. Ukazují širší badatelské činnosti ústavu i některé její metodologické aspekty. Jednotlivé příspěvky se dotýkají pedagogické autonomie učitele, vzdělávání imigrantů, výzkumu základů pedagogiky, mediální výchovy a výchovy předškolní. V lednu 2001 se konal v Torontu 14. mezinárodní kongres o efektivitě a zdokonalování práce škol. Podrobnou zprávu o tomto kongresu přináší Milan Pol, který sám přispěl na kongresu analýzou rozvoje českého školství v devadesátých letech.

Sborník „Studia paedagogica U5–6“ – jak vyplynulo z naznačeného rozboru – přináší aktuální podněty z mnoha oblastí pedagogického výzkumu, je dokladem široké účasti Ústavu pedagogických věd FF MU na mezinárodním pedagogickém dění a má co říci jak odborníkům, tak širší pedagogické a kulturní veřejnosti.

Vladimír Jůva, sen.